

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
Husitská teologická fakulta

Marie Jandová (roz. Trtíková)

**Náboženské a existenciální otázky u Viktora E. Frankla.
Jejich recepcí v teologickém myšlení se zvláštním zřetelem
k Církvi československé husitské.**

**Religious and existential issues by Viktor E. Frankl.
Its reception in theological thinking with special regard to
Czechoslovak Hussite Church.**

Autoreferát disertační práce

Praha, 2014

Předkladatel disertační práce: Mgr. Marie Jandová (roz. Trtíková)
Doktorský studijní program: Teologie
Studijní obor: Husitská teologie

Školitel: doc. ThDr. Jiří Vogel, Th.D.

Oponenti disertační práce:
.....
.....
.....

Obhajoba disertační práce se koná dne:

v na

.....
.....

před komisí pro obhajobu disertační práce. Předsedou komise byl jmenován

.....

**Předseda
oborové rady:**

**Děkan
fakulty:**

prof. ThDr. Jan B. Lášek

prof. ThDr. Jan B. Lášek

ÚVOD

S tématem mé budoucí disertační práce jsem se poprvé seznámila při procházení rodinného archívu, kde jsem náhodou objevila rukopis českého překladu Franklovy knihy „*Člověk hledá smysl: Úvod do logoterapie*“¹, jež v 70. letech 20. století přeložil významný český profesor teologie Zdeněk Trtík.

Až na výjimky, kterými jsou právě Zdeněk Trtík, dále Zdeněk Kučera, Jiřina Kubíková a v neposlední řadě také Miloš Raban, se u nás zhodnocením významu dopadu Franklových myšlenek zejména na teologii Církve československé husitské doposud nikdo jiný vážně nezabýval. Z tohoto důvodu jsem se rozhodla věnovat se, v rámci svého doktorského studia, právě tomuto tématu, které rovněž vhodně odpovídá mé interdisciplinární profilaci na pomezí psychologie a systematické teologie.

Pro přípravnou práci byla použita analytická metoda. Stanovená hypotéza – *Franklova výchova ke smyslu má blízko k ideovému programu teologie Církve československé husitské* (kterou v předložené disertaci představuje zejména osoba teologa Zdeňka Trtíka) – je na konci disertace potvrzena.

Práce má za cíl potvrdit toto sepjetí mezi Franklovou logoterapií a pastorační prací Církve československé husitské. Hlavním cílem disertace je tedy využití Franklovy metody přímo

¹ FRANKL, Viktor E. *Člověk hledá smysl: Úvod do logoterapie*. přel. Zdeněk Trtík. 1. vyd. Praha: Psychoanalytické nakladatelství, 1994. 87 s.

v praxi, a to konkrétně v duchovenském praktickém působení Církve československé husitské, např. při výchově mládeže ke smyslu, vzdělávání duchovních i laiků, pastorační nemocných a umírajících lidí aj.

Za účelem sepsání kvalitní práce jsem prostudovala většinu Franklových knih a článků a také jsem se rešeršemi snažila získat co nejvíce dalších materiálů, které se mého tématu týkají.

Rovněž jsem absolvovala jednosemestrální studijní stáž na Medizinische Universität ve Vídni, kde jsem docházela na přednášky o Franklově logoterapii. Měla jsem také možnost osobně mluvit s bývalým Franklovým asistentem – Haraldem Morim, kterého jsem navštívila v jeho vídeňské soukromé psychoterapeutické praxi. Ve Vídni jsem se osobně seznámila s většinou míst, kde Frankl žil, působil, pracoval apod. Z těchto exkurzí jsem sestavila obrazovou přílohu, která je k vidění na konci disertace.

Kromě studijního pobytu ve Vídni jsem navštívila i Památník Terezín, bývalý polský vyhlazovací tábor Osvětim, a dále bývalé koncentrační tábory Flossenbürg v Německu a Mauthausen v Rakousku. Z českého prostředí jsem v kontaktu se „Společností pro logoterapii a existenciální analýzu“ se sídlem v Praze a ze zahraničí jsem kontaktovala a také navštívila „Institut für Logotherapie und Existenzanalyse“ sídlící v německém Tübingen, kde jsem získala cenné informace a publikace.

OBSAH A STRUKTURA PRÁCE

Disertační práce je rozdělena do třinácti kapitol. První z nich je tvořena úvodem popisujícím výzkumnou činnost, která předcházela samotnému psaní disertační práce. Druhá polovina úvodní kapitoly je věnována podrobnějšímu rozboru obsahu disertace, popisu metody a cílů práce.

Ve 2. – 8. kapitole se nalézá hlavní část disertace, dále následuje závěr a shrnutí (tzv. summary) v anglickém jazyce. Prostor v 11. kapitole je věnován barevné fotografické příloze, ve které jsou zachycena místa spojená s Franklovým životem a odbornou činností. Na závěr navazuje seznam použité primární i sekundární literatury a jmenný rejstřík. Věcný rejstřík není připojen, neboť to nevyžaduje povaha disertace.

Jelikož je pro pochopení logoterapie důležité seznámení s Franklovým životopisem, rozebírá 2. kapitola (Život a dílo Viktora E. Frankla) jeho životní příběh. Franklův životopis byl již mnohokrát zpracován různými autory. Někdy šlo o práce kvalitní a podrobné, jindy o povrchnější shrnutí základních životopisných údajů. Do této kapitoly jsem se snažila zahrnout veškerá dostupná fakta o Franklově životě a na základě svých vlastních bádání v archívech uvádím i některé méně známé skutečnosti týkající se např. Franklových pobytů v koncentračních táborech.

Prostor je věnován i dvěma významným osobnostem vídeňské psychologie – Sigmundu Freudovi a Alfredu Adlerovi,

jejichž myšlenky Frankla hluboce ovlivnily. Franklova logoterapie bývá často nazývána třetí vídeňskou školou psychoterapie – právě po Freudově psychoanalýze a Adlerově individuální psychologii. Samostatnou podkapitolu rovněž tvoří oddíl o Franklově druhé manželce Eleonoře Schwindtové, řečené Elly. Závěr 2. kapitoly je věnován výčtu vybraných institucí, jež celosvětově navazují na Franklův odkaz a dále přehledu a krátkému obsahu vybraných knih Viktora Frankla, jež v České republice vyšly v českém překladu.

3. kapitola (Smysl života a další pojetí smyslu) se zabývá Franklovou stěžejní metodou, logoterapií (existenciální analýzou), se zaměřením na oblasti spjaté zejména s teologií a existenciálními zážitky. Vysvětleny jsou dvě základní Franklovy terapeutické metody – paradoxní intence a dereflexe, a rovněž je pojednáno o různých hodnotách, které dávají lidskému životu smysl. Poodhaleny jsou také smysly různých událostí, jako je např. smrt, láska, práce či utrpení. Závěr 3. kapitoly tvoří zamyšlení nad smyslem života lidí v 21. století a úvaha nad tímto tématem.

4. kapitola (Recepte Franklova díla v pastorální psychologii) je zaměřená na úzké sepnutí logoterapie s jejím možným využitím v církevní oblasti, zejména v pastoraaci duchovních. Je stručně vysvětlena historie oboru pastorální psychologie a popsány jsou i některé pastorační metody a principy, z nichž nejvíce užívanou je tzv. metoda introspekce, čili modlitba.

V 5. kapitole (Logoterapie v korespondenci s Ježíšovým křížem) se hovoří o smyslu života, který nám vyvstává z centrální

knihy křesťanství – Bible, a také zde nalezneme pokus o vysvětlení smysluplnosti utrpení, které prožil Ježíš Kristus. Ohnisek smyslu ve víře křesťanů je více. V 5. kapitole se zaměřuji zejména na kříž a vzkříšení Ježíše Krista ve spojitosti s biblickou spiritualitou.

Téma spirituality je zevrubněji rozebráno v 6. kapitole (Pojem spirituality v myšlení Viktora E. Frankla), která se věnuje variabilitě pochopení pojmu spiritualita a jeho specifické recepci v oblasti psychologie. Pojmem spiritualita Viktor Frankl vytvářel přemostění mezi oblastmi náboženství a duševního zdraví, odkrýval uzdravující charakter vnitřního duchovního rozměru lidské existence a činil spiritualitu součástí svých léčebných metod. V této kapitole je také rozebrána historie pojmu „spiritualita“ a její pochopení z pohledu psychologie. Důraz je kladen zejména na pojmy „duchovní nevědomí Boha“ a „neuvědomovaný Bůh“, jehož máme podle Frankla v sobě, ale často si ho nedokážeme, nebo, lépe řečeno, nechceme připustit. S tím souvisí také otázka teodicey a zakoušení přítomnosti Boha v životech vězňů v koncentračním táboře, které je věnován prostor v závěru kapitoly.

7. kapitola (Mimořádná duchovní zkušenost u Frankla) je zacílena na jeden z nejhlubších duchovních zážitků, kterého se Franklovi během jeho života dostalo. Jedná se o jeho duchovní setkání s Tilly, první ženou, v době, kdy už byla po smrti. Tato mimořádná spirituální zkušenost je uvedena do paralely s duchovní zkušeností apoštola Pavla a událostí jeho obrácení u Damašku. V neposlední řadě je poukázáno na extatický zážitek indického muže

Sadhu Sundara Singha, na němž jsou ukázány mnohé podrobnosti s prožitky Frankla i apoštola Pavla.

V poslední, 8. kapitole (Odras Franklova myšlení v české teologii se zaměřením na Církev československou husitskou), se blíže věnuji osobnosti významného českého teologa Zdeňka Trtíka, jenž se jako jeden z prvních českých intelektuálů začal vážně zabývat Franklovými myšlenkami. Nejprve je stručně popsán život Z. Trtíka a poté jsou porovnány některé Trtíkovy myšlenky s Franklovou logoterapií a existenciální analýzou.

Viktor Frankl, ať již přímo, či nepřímo přes osobu Z. Trtíka, ovlivnil i názorové myšlení Církve československé husitské. Proto závěr mé práce hovoří o výchově ke smyslu, kterou lze praktikovat např. v rámci výuky náboženství. Rovněž princip svobody svědomí, který je základním pilířem ideových hodnot uznávaných v Církvi československé husitské, je u Frankla mnohokrát popisován a rozebírán.

V disertaci se zabývám teologickými, psychologickými i spirituálními tématy, proto jsem se snažila uchopit práci mezidisciplinárním přístupem na pomezí oborů psychologie, pastorální psychologie, spirituální teologie a dogmatiky.

Ve 2. kapitole je uplatňována biografická, deskriptivní metoda ve spojitosti s chronologickým přístupem k tématu. Ve 3., 6. a 7. kapitole je využívána analytická metoda, 4., 5. a 8. kapitola je psána pomocí komparativní metody.

TEORETICKÝ A PRAKTICKÝ PŘÍNOS DISERTAČNÍ PRÁCE

V úvodu disertace jsem stanovila hypotézu, podle které se Franklův program výchovy ke smyslu blíží k některým východiskům teologické reflexe CČSH. Během studia Franklových textů a teologie CČSH jsem pro tuto hypotézu našla hned několik argumentů.

Hlavní argument pro potvrzení v úvodu stanovené hypotézy je samotný pojem *svědomí*, jenž je klíčový jak pro Viktora Frankla, tak pro teologii Církve československé husitské. Frankl považoval svědomí za konstitutivní prvek lidské bytosti, popř. jej definuje jako sídlo smyslu. Jinými slovy, svědomí pomáhá lidem nalézat smysl života. Teologie Církve československé husitské vidí ve svědomí, konkrétně ve svobodě svědomí, svůj základní ideový princip. V tomto duchu je svědomí definováno i v *Základech víry*.² Duchovní by měli vést své členy, nebo ty, kteří projeví zájem, ke svobodě svědomí a k vnitřnímu vyrovnávání se s vlastními činy. Právě tato výchova ke svobodě svědomí, podobně jako výchova ke smyslu je základním pilířem, na kterém by duchovní měli stavět svoji činnost. Výchova ke svobodě svědomí učí člověka svobodně se řídit a hledat smysl života ve svobodě. Člověk při tomto hledání není vázaný pevným dogmatickým systémem. Je nucen aktivně hledat jeho naplnění. Musí ho hledat sám za pomoci výchovy ke svobodě svědomí a logoterapie. Nelze jen nečinně přijímat pravdy, které jsou

² *Základy víry církve československé husitské*. s. 27.

nám předkládány, ale jak říká Frankl, je třeba se aktivně přičinit a začít hledat. Hledat smysl života, věcí, události, smysl radosti i bolesti. V tomto významu je Franklova logoterapie neocenitelným přínosem pro církev jako celek, ale zejména je přínosná pro Církev československou husitskou, která má ve svém ideovém programu mnohé společné body s Franklovým myšlením.

Je pozoruhodné, že ve stejném období, kdy se Frankl zabýval principem svědomí, byly formulovány ideové základy Církvě československé (husitské) s hlavním důrazem právě na svobodu svědomí. Nedomnívám se, že by církev ve svých počátcích znala dílo Viktora Frankla a vycházela z něj. Povědomí o jeho tvorbě se do české teologické společnosti dostalo až v 70. letech, kdy Franklovo dílo do Čech přivezl, přeložil a představil Zdeněk Trtík. Přesto nezávisle na sobě se jak Frankl, tak teologie CČS(H) zabývala principem svědomí, které se pro oba stalo jakýmsi „vyšším principem mravním.“ Nedílnou příčinou této shody jistě byla i politická situace, která panovala v tehdejší Evropě, nástup Hitlera k moci, persekuce a vyvražďování milionů lidí po celém světě. Viktor Frankl měl možnost zakusit hrůzu války na vlastní kůži, mohl se snažit pochopit, proč a jak někteří lidé mohou být schopni jednat bez sebemenšího záchvěvu svědomí. A proto také určil svědomí jako orgán smyslu, který napomáhá člověku hledat cestu ke smyslu jeho jednání a žití. Rovněž v Církvě československé (husitské) bylo svědomí, respektive svoboda svědomí, kladena na první místo v žebříčku hodnot.

I dnes je otázka svobody svědomí pro příslušníky Církve československé husitské aktuální. V současné době se objevil problém angažovanosti duchovních v řadách politických stran, a to nejenom ve stranách demokratických, ale také v extremistických hnutích, jako je např. komunismus. Faráři a ostatní duchovní by ve své funkci měli reprezentovat takový typ člověka, který je morálně čistý a klást důraz zejména na svou svobodu svědomí. Zde se pak naskytá otázka, jak takoví duchovní, kteří se rozhodnou prosazovat principy těchto politických stran, v sobě skloubí zásady té které strany s vlastními morálními principy a svobodou svědomí, jež je základním principem Církve československé husitské, ale zároveň je zcela v protikladu s ideami extremistických politických stran.

Význam své práce proto vidím v myšlence praktického uplatnění logoterapie a ve výuce výchovy ke smyslu v Církvi československé husitské, např. ve vzdělávání budoucích kněží, dále v pořádání různých logoterapeutických cvičení, kurzů a konferencí, v praktické pastorační péči s využitím logoterapeutických metod nebo ve výuce mládeže ke smyslu v rámci biblických hodin.

Jak již bylo řečeno, Církev československá husitská je postavená na principech otevřenosti a vlastního hledání. Proto může využít logoterapii Viktora E. Frankla ve své pastorační péči a výuce právě ona. Pro dnešní Církev československou husitskou lze Franklovu logoterapii velmi dobře použít při pastoraci věřících a také ve výchovném procesu jako jeden z možných nových předmětů

v rámci výuky náboženství, který by měl být orientován jako „výchova ke smyslu“.

S výchovou ke smyslu by se mělo začít už u malých dětí při biblických hodinách. Pokračovat lze i na dalších stupních škol, popřípadě v rámci různých dobrovolných aktivit, při přednáškách, na konferencích apod. Duchovní Církve československé husitské mají být také vedeni k tomuto druhu výchovy, aby byli sami připraveni v rámci pastorační pomáhat lidem hledat východisko z jejich složitých životních situací.

Další inspiraci v díle Viktora Frankla může Církev československá husitská čerpat z Franklových poraden pro mládež („*Jugendberatungsstellen*“), které Frankl spolu s dalšími psychology zakládal koncem 30. let 20. století. Dnes bychom se touto myšlenkou mohli inspirovat k vytvoření obdobných poraden pro mládež, seniory či lidi v jiné obtížné situaci, kde by duchovní, odborně vyškolení v logoterapii a existenciální analýze, poskytovali duševní podporu potřebným. Pomoc dětem by se mohla zaměřovat na problémy v rámci domácího násilí, nebo podobně jako u Frankla na strach z reakce rodičů v době rozvádání vysvědčení, na různé obavy a fobie, na vztahy mezi vrstevníky či na problematiku dětských sebevražd. V rámci poraden pro seniory přicházejí v úvahu témata jako např. přechod do důchodu a pocit ztráty smyslu života spočívajícího pouze v práci, dále existenciální otázky spojené se smrtí, smyslem života, smyslem utrpení či s pocitem životního nenaplnění. V případě zájmu by se dalo pomoc rozšířit i na těžká

dějinná období, ku příkladu v období války či epidemie smrtící nemoci. (Tato témata jsou v současnosti bohužel opět velmi aktuální.) Rovněž by bylo dobré lidem asistovat při stavech tzv. existenciálního vakua, v čemž jim může výborně pomoci právě logoterapie ve spojitosti s pastoračním působením duchovních.

Je důležité uvést, že v žádném případě se nejedná o to, aby se z kněží stali laičtí psychologové. Pro duchovní by to ovšem bylo jedině výhodou, kdyby byli kromě teologie vyškoleni též v logoterapii. Podobně jako v 80. letech probíhaly v západní Evropě kurzy pastorační péče pro kněze, tak by dnes mohly diecéze posílat zájemce na kurzy logoterapie, které jsou pořádány na řadě míst v České republice.

Přesto ačkoliv je cílem náboženství spása duše a cílem psychoterapie je duševní uzdravení, může i náboženství ve svém dalším rozměru pečovat o uzdravení a prevenci nemocí a tím pádem také působit psychohygienicky a psychoterapeuticky. Cestou logoterapie za součinnosti s teologií lze lidem pomoci v hledání jejich konkrétního smyslu.

V praxi by šlo spolupracovat i s neziskovými organizacemi a pomáhat kromě osobního rozhovoru i anonymně za využití moderních technologií např. po telefonu či emailem. Tuto službu by mohli využít i lidé, kteří nejsou členy Církve československé husitské, ale primárně by byla provozována pro ně. Ze začátku by se dala zřídit jedna poradna do každé diecéze a podle zájmu a ohlasu lidí by šlo tuto činnost rozšířit.

Za přispění logoterapie a jejích technik – paradoxní intence a dereflexe – je možné pastoračně působit na lidi, kteří mají nějaké nervové onemocnění, neboť důraz kladený existenciální analýzou na duchovní osobnost člověka je velmi blízký křesťanskému personalismu. Tyto metody je možné využít při poruchách spánku, stravy, při nadměrném pocení či červení. Důležité ovšem je, že Franklovy metody nelze aplikovat na neurózy, které vznikají v dimenzi ducha. Jsou nazývány noogenními neurózami a vycházejí z nějakého duchovního či mravního problému. V této situaci by lidem mohl pomoci pastorační rozhovor s duchovním, který může právě výchovou ke smyslu poradit těm, kteří svůj smysl života ztratili. Duchovní mohou farníkům, ale i lidem mimo církve, pomoci s duchovním vedením a hledáním jejich cesty k nalezení smyslu života a to i opakovaně, neboť, jak uvádí Frankl, smysl života se během života mění a k jeho ztrátě může tedy logicky dojít několikrát.³

Dále se domnívám, že kromě poraden pro členy a laiky by bylo třeba zřídit i poradny pro samotné faráře, biskupy a další církevní hodnostáře. Neboť oni v rámci své pastorace pomáhají druhým, ale sami se nemají na koho obrátit.

Kromě výchovy ke smyslu může předložená disertační práce prakticky přispět k znovuuvedení Franklova odkazu a díla do

³ Metody, kterými mohou duchovní vést pastoraci, byly zmíněny v rámci 4. kapitoly. Jedná se zejména o modlitbu či pastorační rozhovor.

povědomí české populace a nově otevřít prostor pro možné diskuse mezi teologicky zaměřenou i laickou veřejností.

V současné chvíli navrhuji co nejvíce rozšířit znalost Franklovy teorie mezi členy v církvi, aby mohla být logoterapie, potažmo výchova ke smyslu, aplikována prakticky v rámci výše uvedených situací. Doufám, že tato disertační práce bude jedním z prvních kroků k tomuto cíli.

Dalším potvrzením v úvodu stanovené hypotézy ve spojitosti mezi Viktorem Franklem a Církví československou husitskou spatřuji v tématu lásky a v nalezení smyslu života v lásce. V knihách „*Lékařská péče o duši*“ a „*Psychoterapie pro laiky*“ Frankl hovoří o významu lásky tak, že milování vysvětluje jako oslovování druhého Ty. Tím souzní s biblickým personalismem CČSH, který ve svém díle ztvárnil právě Zdeněk Trtík. Osobní vztah já-ty jako fundament teologické reflexe Církve československé husitské spodobnil již na konci 40. let v přelomové publikaci s výstižným názvem „*Vztah já-ty a křesťanství*“. V osobním vztahu k druhému člověku mohou duchovní poznat jak jeho radosti, tak jeho starosti a utrpení. Díky této osobní zkušenosti jim jsou schopni lépe poradit. Proto je nedílnou součástí činnosti kněží a ostatních duchovních i pastorační péče v nemocnicích, v armádě nebo věznicích. Viktor Frankl používal logoterapii jako léčebnou metodu vůči svým spoluvězněm v koncentračních táborech. Obdobně i Zdeněk Trtík zakusil vlastní

zkušeností trápení a bolesti jiných lidí, neboť za války pracoval také jako armádní kaplan.⁴

⁴ Informace získána z rozhovoru se synem Z. Trtíka.

SEZNAM PUBLIKOVANÝCH PRACÍ VZTAHUJÍCÍCH SE K PŘEDKLÁDANÉ PRÁCI

Vydané články:

JANDOVÁ, M. *Smysl života vzhledem ke smrti*. In *Český zápas*, č. 44, roč. 94 (2014). s. 7.

TRTÍKOVÁ, M. *Viktor. E. Frankl v díle Zdeňka Trtíka*. In *Český zápas*, č. 32, roč. 94 (2014), s. 8.

TRTÍKOVÁ, M. *Zdeněk Trtík (1914 – 1983)* In *Český zápas*, č. 32, roč. 94 (2014), s. 9.

TRTÍKOVÁ, M. *Viktor E. Frankl, logoterapie a hledání smyslu*. In *Theologická revue*. č. 2/2013, roč. 84, s. 171 – 210. Praha: 2014. ISSN 1211-7617.

Příspěvek připravený k vydání v doktorandské monografii:

TRTÍKOVÁ, Marie. *Spiritualita v životě a díle Viktora E. Frankla*, Praha 2010.

Články připravené k vydání v Theologické revue:

TRTÍKOVÁ, Marie. *Život a dílo Viktora E. Frankla*. Skriptum. Praha 2010.

TRTÍKOVÁ, Marie. *Smysl života a logoterapie u Viktora E. Frankla*. Praha 2009.

NEJDŮLEŽITĚJŠÍ POUŽITÉ PRAMENY, LITERATURA A DALŠÍ ODBORNÉ ZDROJE

Primární literatura - monografie:

FRANKL, Eleonore, BATTHYANY, Alexander, CZERNIN, Marie, PEZOLD, Juliane, VESELY, Alexander. *Viktor Frankl, Wien IX - Erlebnisse und Begegnungen in der Mariannengasse* 1. Tyrolia-Verlag – Innsbruck-Wien, 2005. 120 s. ISBN 3-7022-2633-8.

FRANKL, Viktor E. *A přesto říci životu ano: psycholog prožívá koncentrační tábor*. přel. Josef Hermach. 3. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006, 175 s. ISBN 80-719-2866-6.

FRANKL, Viktor E. *Ärztliche Seelsorge: Grundlagen der Logotherapie und Existenzanalyse*. 4. vyd. Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch Verlag, 1987, 345 s. ISBN 3-596-42302-3.

FRANKL, Viktor E., LAPIDE, Pinchas. *Bůh a člověk hledající smysl*. 1. vyd. přel. Zuzana Burdová. Brno: Cesta, 2011. 109 s. ISBN 978-807-2951-376.

FRANKL, Viktor E. *Co v mých knihách není: autobiografie*. přel. Lea a Josef Švancarovi. Brno: Cesta, 1997. 117 s. ISBN 80-85319-66-7.

FRANKL, Viktor E. *Člověk hledá smysl: Úvod do logoterapie*. přel. Zdeněk Trtík. 1. vyd. Praha: Psychoanalytické nakladatelství, 1994. 87 s. ISBN 80-901601-4-X.

FRANKL, Viktor E. *Der unbewusste Gott: Psychotherapie und Religion*. 3. vyd. München: Kösel, 1974, 115 s. ISBN 3466-25657-7.

FRANKL, Viktor E. *Der Wille zum Sinn: ausgewählte Vorträge über Logotherapie*; mit einem Beitrag von E. S. Lukas. 2. vyd. Bern: Huber, 1972, 294 s. ISBN 3-456-30526-5.

FRANKL, Viktor E. *Frühe Schriften: 1923 – 1942*. Herausgegeben von Gabriele Vesely-Frankl. Wien-München-Bern: Verlag Wilhelm Maudrich, 2005. 188 s. ISBN 3-85175-812-9.

FRANKL, Viktor E., LAPIDE, Pinchas. *Gottsuche und Sinnfrage: ein Gespräch*. Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus, 2005, 144 s. ISBN 978-357-9054-285.

FRANKL, Viktor E., KREUZER, Franz. *Im Anfang war der Sinn: von der Psychoanalyse zur Logotherapie: ein Gespräch*. 4. vyd. München: Piper, 1997. 111 s. ISBN3-492-20520-8.

FRANKL, Viktor E. *Lékařská péče o duši: základy logoterapie a existenciální analýzy*. přel. Vladimír Jochmann. Brno: Cesta, 2006. 240 s. ISBN 80-7295-085-1.

FRANKL, Viktor E. *Man's Search for Meaning: The Classic Tribute to Hope from the Holocaust*. Rev. and updated ed. London: Rider, 2004. 160. s. ISBN 978-184-4132-393.

FRANKL, Viktor E. *Psychotherapie a náboženství: Hledání nejvyššího smyslu*. přel. Ladislav Koubek a Jiří Vander. Brno: Cesta, 2007. 87 s. ISBN 80-7295-088-6.

FRANKL, Viktor E. *Psychotherapie für den Laien: Rundfunkvorträge über Seelenheilkunde*. 5. vyd. Freiburg im Breisgau: Verlag Herder, 1975, 185 s. ISBN 34-510-1887-X.

FRANKL, Viktor E. *Psychotherapie pro laiky*. přel. Vladimír Smékal. Brno: Cesta, 1998. 158 s. ISBN 80-85319-80-2.

FRANKL, Viktor E. *Recollections: An Autobiography*. přel. Josef a Judith Fabry. Cambridge, Mass.: Perseus Pub., 2000, 143 s. ISBN 0-7382-0355-6.

FRANKL, Viktor E. *Teorie a terapie neuróz*. přel. Karel Balcar. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 1999, 172 s. ISBN 80-716-9779-6.

FRANKL, Viktor E. *Theorie und Therapie der Neurosen: Einführung in Logotherapie und Existenzanalyse*. 2. vyd. München: Ernst Reinhardt Verlag, 1967. 204 s.

FRANKL, Viktor E. *The unconscious God: Psychotherapy and Theology*. New York: Simon and Schuster, 1975. 162 s. ISBN 06-712-2099-3.

FRANKL, Viktor E. *The Unheard Cry for Meaning: Psychotherapy and Humanism*. New York: Simon & Schuster, 1978. 192 s. ISBN 0-340-24153-5.

FRANKL, Viktor E. *...Trotzdem Ja zum Leben sagen: Ein Psychologe erlebt das Konzentrationslager*. München: Deutscher Taschenbuch Verlag, 1995. 200. s. ISBN 3-423-30050-7.

FRANKL, Viktor E. *Vůle ke smyslu: vybrané přednášky o logoterapii*. S příspěvkem LUKASOVÉ, Elisabeth S., přel. Vladimír Jochmann. Brno: Cesta, 2006, 214 s. ISBN 80-729-5084-3.

FRANKL, Viktor E. *Was nicht in meinen Büchern steht. Lebenserinnerungen*. 2. vyd. München: Quintessenz, 1995, 114 s. ISBN 3-86128-358-1.

Sekundární literatura - monografie:

ADLER, Hans Günter. *Terezín 1941 – 1945: Tvář nuceného společenství*. I. Dějiny. přel. Lenka Šedová. 1. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2003. 363 s. ISBN 80-86598-29-2.

Biblické citace jsou z: *Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona: český ekumenický překlad*. 11. vyd., (9. přepr. v České biblické společnosti). Praha: Česká biblická společnost, 1998c1985. 287 s. ISBN 80-858-1019-0, pokud není uvedeno jinak.⁵

BÖSCHEMEYER, Uwe. *Die Sinnfrage in Psychotherapie und Theologie: Die Existenzanalyse und Logotherapie Viktor E. Frankls aus theologischer Sicht*. 1. vyd. Berlin: W. de Gruyter, 1977. 164 s. ISBN 3-11-006927-7.

BUBER, Martin. *Das dialogische Prinzip. Ich und Du. Zwiesprache. Die Frage an den Einzelnen. Elemente des Zwischenmenschlichen. Zur Geschichte des dialogischen Prinzips*. 10. vyd. Gütersloh: Gütersloher Verl.-Haus, 2006. 336 s. ISBN 978-357-9025-650.

⁵ Rovněž zkratky biblických knih jsou užívány výhradně dle Českého ekumenického překladu.

BUTTA, Tomáš, ed. *Slovo víry Zdeňka Trtíka: sborník z kolokvia věnovaného českému teologovi a filozofovi prof. dr. Zdeňku Trtíkovi*. 1. vyd. Praha: Náboženská obec Církve československé husitské Praha 1, 2003. 79 s. ISBN 80-7000-997-7.

HALAMA, Peter. *Zmysel života z pohľadu psychológie*. Bratislava: Slovak Academic Press, 2007. 223 s. ISBN 978-80-8095-023-1.

KLINGBERG, Haddon, Jr. *When Life Calls Out to Us – The Love and Lifework of Viktor and Elly Frankl*. 1. vyd. New York: Doubleday, 2001. 368 s. ISBN 0-385-50036-X.

KUČERA, Zdeněk. *Pravda a iluze moderní teologie: Emil Brunner - Paul Tillich - obrat teologie ČČSH*. 2. vyd. Praha: Nakladatelství Martin, 2004. 199 s. ISBN 80-85955-27-X.

KUČERA, Zdeněk et al. *Víra a služba: společenství Církve československé husitské v myšlení a praxi*. 1. vyd. Chomutov: L. Marek, 2012. 133 s. ISBN 978-80-87127-38-4.

KUČERA, Zdeněk, TOTH, Daniel, VOGEL, Jiří. *Zdeněk Trtík. Teolog Církve československé husitské*. 1. vyd. Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové, 2004. 173 s. ISBN 80-239-3986-6.

KÜNG, Hans. *V co věřím*. přel. Karla Korteová. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2012. 248 s. ISBN 978-80-7429-250-7.

KURZ, Wolfram, KLOSINSKI, Gunther ed. *Sinn in Zeiten der Resignation: Zum 100. Geburtstag von Viktor Frankl. Die Sinnfrage in Psychotherapie, Psychiatrie und Persönlichkeitsbildung*. Tübingen: Institut für Logotherapie und Existenzanalyse, Verlag Lebenskunst, 2006. 260 s. ISBN 3-9803664-9-9.

KURZ, Wolfram, SEDLAK, Franz. *Kompandium der Logotherapie und Existenzanalyse: Bewährte Grundlagen, neue Perspektiven*. Tübingen: Verlag Lebenskunst Tübingen, 1995. 794 s. ISBN 978-3-9803664-1-0.

LÄNGLE, Alfried. *Smysluplně žít: Aplikovaná existenciální analýza*. přel. Karel Balcar. Brno: Cesta, 2002. 79 s. ISBN 80-7295-037-1.

LÄNGLE, Alfried. *Viktor Frankl: Ein Porträt*. München: Piper, 2011. 336 s. ISBN 3-492-23248-5.

ONDRUŠOVÁ, Jiřina. *Stáří a smysl života*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2011. 168 s. ISBN 978-802-4619-972.

PALOUTZIAN, Raymond F., PARK, Crystal L., *Handbook of the Psychology of Religion and Spirituality*. New York: Guilford Press, 2005. 590 s. ISBN 15-723-0922-9.

RABAN, Miloš. *Duchovní smysl člověka dnes: Od objektivního k existenciálnímu a věčnému*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2008. 400 s. Moderní myšlení. ISBN 978-80-7021-933-1.

RÖHLIN, Karl-Heinz. *Sinnorientierte Seelsorge: die Existenzanalyse und Logotherapie V. E. Frankls im Vergleich mit den neueren evangelischen Seelsorgekonzeptionen und als Impuls für die kirchliche Seelsorge*. 3. vyd. München: Herbert Utz Verlag, 2005. 245 s. ISBN 3-8316-0446-0.

SCHERMER, Victor L. *Duch a duše: Nové paradigma v psychologii, psychoanalýze a psychoterapii*. přel. Pavla Le Roch. 1. vyd. Praha: Triton, 2007. 279 s. ISBN 978-80-7254-816-3.

SÖLLE, Dorothee. *God's Pain and Our Pain: How Theology has to Change after Auschwitz*. In MADURO, Otto. *Judaism, Christianity and Liberation: An Agenda for Dialogue*. Maryknoll, New York: Orbis Books, 1991. s. 122-114. ISBN 08-834-4693-6.

STEINHAUSER, Mary, ed. *Totenbuch Theresienstadt*. 3. roz. vyd. Wien: Junius Verlag, 1989, 60, 160, 20 s. ISBN 3-900370-91-5.

TAVEL, Peter. *Smysl života podle Viktora Emanuela Frankla: Potřeba smyslu života. Přínos Viktora E. Frankla k otázce smyslu života*. 1. vyd. Praha/Kroměříž: Triton, 2007. 303 s. ISBN 80-7254-915-4.

TRTÍK, Zdeněk. *Komentář k věrouce, dílu I*. Skripta Husovy československé bohoslovecké fakulty v Praze. 1. vyd. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1954. 215 s.

TRTÍK, Zdeněk. *Theologické úvahy*. Edice Husovy Československé bohoslovecké fakulty. Sv. 1. Praha: Blahoslav, 1952. 389 s.

TRTÍK, Zdeněk. *Vztah já – ty a křesťanství: (význam osobnosti a osobních vztahů v křesťanství)*. 1. vyd. Praha: Nákladem ústřední rady církve československé, 1948. 206 s.

TRTÍK, Zdeněk. *Život a dílo Sadhu Sundara Singha*. Zpracováno podle Friedricha Heilera. 1. vyd. Praha: Blahoslav, 1970. 90 s.

TWEEDIE, Donald F. *Logotherapy and the Christian Faith: An Evaluation of Frankl's Existential Approach to Psychotherapy*. Michigan: Baker Book House, 1961. 183 s.

YALOM, Irvin D. *Existenciální psychoterapie*. přel. Ivo Müller. 1. vyd. Praha: Portál, 2006. 527 s. ISBN 80-7367-147-6.

Užité slovníky a encyklopedie:

BLECHA, Ivan, et al. *Filosofický slovník*. 2. rozš. vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002. 463 s. ISBN 80-7182-064-4.

BRUNOTTE, Heinz, WEBER, Otto. ed. *Evangelisches Kirchenlexikon: Kirchlich-theologisches Handwörterbuch*. 2. vyd. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1962.

HARTL, Pavel, HARTLOVÁ, Helena. *Psychologický slovník*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. 774 s. ISBN 80-717-8303-X.

KITTEL, Gerhard. *Teologický slovník k Novej zmluve*. III. a IV. svazek. přel. Ján Grešo. Bratislava: Transcius Lipt. Mikuláš v Cirkevnom nakl., 1987. 294 s.

McGRATH, Alister E. et al. *Blackwellova encyklopedie moderního křesťanského myšlení*. 1. vyd. Praha: Návrat domů, 2001, 593 s. ISBN 80-7255-043-8.

MÜLLER, Gerhard, KRAUSE, Gerhard. ed. *Theologische Realenzyklopädie*. Band 31. Berlin: Walter de Gruyter, 2000. 823 s. ISBN 3-11-016657-7.

NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník*. 3. vyd. Praha: Česká biblická společnost, 1992, 2 sv. (1399 s.). ISBN 80-900-8811-2.

RAHNER, Karl, VORGRIMLER, Herbert. *Teologický slovník*. 2. rev. vyd., ve Vyšehradu 1. Praha: Vyšehrad, 2009. 496 s. ISBN 978-80-7021-934-8.

Všeobecná encyklopedie v osmi svazcích I a/b. 1. vyd. Praha: Diderot, 1999. 518 s. ISBN 80-902-5553-1.

Periodika – primární a sekundární:

FRANKL, Viktor E. *Determinism and Humanism*. In *Journal of the Institute of Man*. sv. 7. Kalifornská univerzita, 1971. s. 23-36.

FRANKL, Viktor E. *Meaning in my life: Autobiographical reflections*. In *Tikkun*. San Francisco: květen/červen 1997. roč. 12, č. 3. s. 46-48. ISSN 0887-9962.

FRANKL, Viktor E. *Psychotherapie und Weltanschauung: Zur grundsätzlichen Kritik ihrer Beziehungen*. In *Internationale Zeitschrift für Individualpsychologie*, č. 3, 1925, s. 250-252.

FRANKL, Viktor E. *Zur geistigen Problematik der Psychotherapie*. In *Zentralblatt für Psychotherapie*. sv. 10, sešit 3, 1938. s. 33-45.

FRANKL, Viktor E. *Zur mimischen Bejahung und Verneinung*. In *Internationale Zeitschrift für Psychoanalyse*. sv. 10, sešit 4, 1924, s. 437-438.

KUBÍKOVÁ, Jiřina. *Logoterapie*. In *Theologická revue Církve československé husitské*. 1976, IX., č. 4, s. 115-118.

KUBÍKOVÁ, Jiřina. *Pastorální psychologie*. In *Theologická revue Církve československé husitské*. 1973, VI., č. 4, s. 107-111.

PYTELL, Timothy. *The Missing Pieces of the Puzzle: A Reflection on the Odd Career of Viktor Frankl*. In *Journal of Contemporary History*. Sage Publications. roč. 35, č. 2 (duben 2000). s. 281-306.

SCHULLER Robert, *Dr. Robert Schuller Interviews Viktor Frankl: How to Find Meaning in Life*. In *Possibilities: The Magazine of Hope*. březen/duben 1991, s. 8-12.

ŠEVČÍKOVÁ, Stanislava. *Viktor Frankl, iniciátor zakládání poraden pro mládež*. In *Kontakt*, roč. 7, 3-4 (2005), s. 270-272. ISSN 1212-4117.

TRTÍK, Zdeněk. *Člověk hledá smysl (logoterapie) – Z díla V. E. Frankla*. In *Theologická revue Československé církve*. roč. 15. č. 1 - 1982 (Nábož. revue CČS, roč. 53), Praha: 1982, s. 15-32. ISSN 0139-7702.

TRTÍK, Zdeněk. *Křesťan v mezných situacích*. In *Theologická revue Československé církve*. roč. I. - 1968 (Nábož. revue CČS, roč. 39), Praha: 1968, s. 130-138.

TRTÍK, Zdeněk. *Obrácení Sadhu Sundara Singha*. In *Kalendář Blahoslav 1969*. 1. vyd. Praha: Ústřední církevní nakladatelství. s. 46-51.

TRTÍK, Zdeněk. *Teologicko antropologické předpoklady psychiatrie*. In *Theologická revue Československé církve*. roč. II - 1969 (Nábož. revue CČS, roč. 40), Praha: 1969, s. 13-22.

TRTÍK, Zdeněk. *Víra, naděje, láska v koncentračním táboře*. In *Blahoslav: Kalendář Církve československé husitské*. Praha: 1980. s. 72-87.

VOGEL, Jiří. *Perspektivy a poslání církve v současné společnosti*. Rukopis. Praha: 2013.

Ostatní zdroje:

VESELY, Alexander. *Viktor & I.* (DVD). Laguna Niguel, California USA: Noetic Films, 2011. 978-0-615-46806-8.

SUMMARY

Religious and existential issues by Viktor E. Frankl. Its reception in theological thinking with special regard to Czechoslovak Hussite Church.

Viktor E. Frankl is considered as one of the most important person of 20th century in the area of medicine, namely in the branch of neurosurgery and psychiatry. He was Professor of Neurology and Psychiatry at the University of Vienna Medical School. He was also the founder of the Third Viennese school of Psychotherapy (after Freud's psychoanalysis and Adler's individual psychology) – the school of logotherapy. Frankl's life and work influenced millions of people all around the world. He published thirty-two books, which have been translated into more than twenty-three languages, including Japanese and Chinese.

During my scientific stay in Vienna, I have visited many places, which are connected with Frankl's life. I have also made a lot of pictures. Some of them can be seen in the attachment at the end of this work.

The initial part of this thesis describes Frankl's life story from his birth in 1905 to his death in 1997, with main emphasis to experiences which led to his discovery of logotherapy. Frankl's entire family, excepting for his sister, perished during World War II in camps (or were sent to the gas ovens). In the Nazi camps Frankl lost

every possession, his values were destroyed; he suffered from hunger, cold and brutality. In spite of these horrible experiences, he was able to continue live, work and love.

As it was told, Frankl created his own psychotherapeutical theory – logotherapy. The main therapeutical methods are paradoxical intention and dereflection. Frank's whole life and work were devoted to searching and finding meaning of life. According to logotherapy, people can discover the meaning in life in three different ways – by creating a work or doing a deed, by experiencing something or encountering someone and by the attitude people take toward unavoidable suffering. Besides meaning in life, this thesis describes also meaning of human suffering, meaning of love, work and death.

The thesis puts Frankl's logotherapy in connection with theological views. I was trying to find also the meaning of suffering of Jesus Christ, meaning of his cross and resurrection.

Frankl's work is passed through deep spirituality which can be seen especially in his description of the situation in the camp, during which he met his death wife Tilly. He heard her voice and saw her smile. He forgot the horrible conditions, which were around him and was surrounded only by love of his wife and for this moment, he was very happy and satisfied. It was an extraordinary religious ecstasy, which he then remembered for his whole life. In my work, I put his experience into parallel with another similar occasion – a converse of Paul by Damascus. These two religious

experiences have many common features, which I tried to discover. It is also mentioned the experience of Indian man Sadhu Sundar Singh, which converted to Christianity while he had similar religious ecstasy.

The main emphasis of this thesis is put on the importance of logotherapy for the Czechoslovak Hussite Church. The books of Viktor Frankl have been brought to the Czech theological area by Zdeněk Trtík, an important person in the theology of Czechoslovak Hussite Church. Trtík translated Frankl's books and reflected them in his own works. He was the first, who introduced Frankl's life story and logotherapy in our country. In the final part of my thesis, I compare main ideas of Trtík with thoughts of Frankl.

Czechoslovak Hussite Church has in its teachings many common attributes with Frankl's search for meaning, especially with the education to meaning. This could be also the main benefit, because our church can profit from his theory using it in its pastoral praxis. The priests, preachers and pastoral assistants should be educated in logotherapy and in searching for meaning by education to meaning. It can be organized various of workshops, lectures and conferences, in which people can teach, how to find meaning in their lives and difficult situations. I hope that my thesis will help them to start with their searching and finding.

BIBLIOGRAFICKÁ IDENTIFIKACE

Anotace

Disertační práce „*Náboženské a existenciální otázky u Viktora E. Frankla. Jejich recepce v teologickém myšlení se zvláštním zřetelem k Církvi československé husitské.*“ se zabývá osobou Viktora E. Frankla, jeho životním příběhem a jeho logoterapeutickými metodami, které významně ovlivnily mnoho vědních oborů. V disertaci je kladen hlavní důraz na promyšlení logoterapie v prostoru české teologie se zvláštním zaměřením na blízkost k teologii Církve československé husitské a na její možné praktické využití v rámci tzv. výchovy ke smyslu.

Annotation

The doctoral thesis “*Religious and existential issues by Viktor E. Frankl. Its reception in theological thinking with special regard to Czechoslovak Hussite Church.*“ is concerned with the person of Viktor E. Frankl, his life story and his logotherapeutic methods which have significantly influenced many of the scientific branches. In this dissertation, the main emphasis is put on a well thought-out way of thinking of logotherapy in a space of Czech theology with a special focus on the theology of Czechoslovak Hussite Church and her possible practical use within so called education to meaning.

Klíčová slova

Viktor E. Frankl – logoterapie – existenciální analýza – smysl života – spiritualita – pastorální teologie – Ježíšův kříž – Církev československá husitská – svoboda svědomí – výchova ke smyslu

Keywords

Viktor E. Frankl – logotherapy – existential analysis – meaning of life – spirituality – pastoral theology – Jesus Christ's cross – Czechoslovak Hussite Church – freedom of conscience – education to meaning